



Kozma Ahačič

POPOTOVANJE IZ LITIJE DO ČATEŽA

(remiks 2023)¹

Precej vroče je, vendar je v avtu klima. Ob desetih zjutraj sva jaz in kolega, ki ga imenujem Radivoj, ker je tako v navadi in ker ni vsakemu človeku všeč, da se njegovo ime raznaša po knjigah od ust do ust, že na parkirišču v Litiji. Tam pobereva Tara, ki jo prav tako imenujem, kakor je za ta zapis najbolj priročno. Radivoj je založnik, Tara pa pesnica iz teh koncev. Parkirišče je takšno, kot mora biti. Veliko asfalta, nekaj drobnih dreves, ki verjetno ne bodo nikoli zrastle, zraven nakupovalni center.

»Počasi bo šlo do Čateža, cesto popravljajo na več koncih,« reče Tara vstopajoč.

»Ne bo prehudo,« rečem. »Po najkrajši poti kaže Google 34 minut, in tudi če gremo naokrog, podobno. Tri možnosti za pot ponuja. Če bomo kje stali kako minuto, pa tudi nič hudega.«

»Bi brez problema lahko sedela tudi zadaj,« pozdravi Tara Radivoja. »Ni se mi bilo treba umikati.« »Imam raje tako, ne maram klime,« odvrne Radivoj.

Siv blok se preliva v skoraj fluorestenčno rumenega, ta pa v oranžnega. Kakor da bi nas stavbe pozdravljale skupaj s pregretim jutrom. »Še dobro, da smo tukaj mi,« jim odgovarja reklamni napis ob parkirišču.

»Ja, no,« naju gostiteljsko opogumlja Tara, »škoda, da nismo šli kar peš. To so sicer res lepi kraji.«

In res so, celo s ceste. Polja, hiške, griči in hribi, zeleni od gozdov.

Naš nastop v Čatežu smo že uskladili, zato je pogovor stekel drugam.

»Čestitke za novo zbirko,« je Radivoj takoj navrgel Tari. Prej mi je že omenil, da je dobra, jaz je še nisem prebral.

»Upam, da jo bo kdo res bral,« je rekla Tara, pa niti ne iz kake skromnosti; res je to upala. »Poezija je pomembna, na to prevečkrat pozabljamo,« sem dodal, »tudi za jezik. Ni vseeno, ali ima jezik poezijo ali je nima.«

»Saj berejo,« reče Radivoj, »ampak naklade so res problem. Vsaj en del poezije bi morali znati bolje prodajati. Saj se hvalimo, da smo narod poezije.«

Poezija lahko preizkuša zmožnosti jezika kot nekakšen laboratorij. Nekatere povezave, ki jih vzpostavi poezija, so večne; nekatere lahko razumemo samo s pomočjo opomb, kadar prebiramo

starejšo poezijo; spet druge povezave zaživijo v vsaki dobi in pri vsakem bralcu nekoliko drugače. Navduševanje nad poezijo v osnovnih in srednjih šolah ima zato vlogo, ki seže dlje od poezije same: nauči nas, kako lahko jezik hote ali nehote deluje tudi v vsakdanjem življenju.

Poezija je izredno pomembna tudi zato, ker večja množico ljudi, ki znajo tvoriti in razumeti jezik na najvišji možni ravni. Tudi tiste pesniške zbirke, ki imajo malo bralcev, so pomembne, saj jeziku z drobnimi stopicljaji utirajo pot. In med njimi lahko kdaj pa kdaj odkrijemo celo bisere.

A še bolj odločilno je, da ima vsak jezik dobro in hkrati uveljavljeno poezijo. Ne samo poezijo, ki je objektivno dobra in ki jo poleg pesnika ter urednika prebere tudi žirija in ožji krog poklicnih ter prostočasnih ljubiteljev poezije. Vsak jezik mora imeti tudi poezijo, ki si lahko zagotovi več bralcev in pri tem ne zdrkne v ustaljene obrazce. Takšna poezija soustvarja jezik in z njim sooblikuje družbo. Poezija mora med ljudi: danes jo lahko objavljamo na družbenih omrežjih, v obliki fotografij, filmčkov, lahko jo objavljamo na spletnih straneh, med nami bi morala živeti v popevkah, pošiljamo si jo lahko po sms-ih in elektronski pošti. Kakor ob pojavu knjige moramo tudi zdaj izrabiti vse priložnosti za promoviranje poezije.

Tenetiše, Gradiške Laze, Spodnja in Zgornja Jablanica, Selšek, Cerovica počasi hitijo mimo nas. Čeprav na več koncih krpajo robni del asfalta, je vožnja prijetna. Vse bolj je vroče in hladni svet avta postaja kot nekakšno premično zavetje, kakršnega bi ponudila senca okoliških gozdov. Vprašanje je, kaj ima bolj varno prihodnost: avtomobilska klima ali gozdovi. Našim oblastnikom ne dela nobena stvar tolikega nepokoja kakor lepo, zarodno drevo. Zlasti v mestih smo kar nekoliko nervozni, dokler ni vse posekano in lično zabetonirano.

»Lahko bi rekel tem svojim kolegom tam na šolstvu naj malo bolj podprejo še založništvo. Matura pa domača branja pa to. Morali bomo delati bolj skupaj,« reče Radivoj.

»Cel kup tega je. Šole so začetek, ja, ampak treba je gledati celoto, graditi zavest in samozavest o jeziku, branju, navduševati ...« rečem.

»In to dejansko gre,« vskoči Tara. »Povedati mulcem, da je pesem lahko veselje, da je lahko upor, da je nekaj, kar daje največje možno plačilo. To dejansko zakapirajo, če je zadaj iskreno čustvo.«

»Te stvari, spremembe, gredo v sistemih, kot je naše šolstvo, zelo počasi. Jaz se zdaj s tem ukvarjam dvajset let in vidim morda majhne premike,« dodam.

Že pred desetimi, dvajsetimi leti je bilo precej jasno, da se nam obeta drugačen čas. Verjetno pa si ni nihče mislil, da bo ta drugačen čas posegel v jezik tako surovo.

Najprej je iz vseh naredil »založnike«. Vsak lahko objavlja kakršno koli umnost ali neumnost v kakršnem koli jeziku. Jezikovnega ustvarjanja je preveč, da bi ga bilo mogoče usmerjati kot nekdanj, zlasti pa je minil čas, ko je bilo mogoče na jezik vplivati z zapovedovanjem in vzbujanjem strahu.

Nekoliko nesrečno je ta sprememba sovpadla z željo po večji naslonitvi pouka slovenščine na praktično rabo, na besedila. Ko bi potrebovali pospešek v občutku mladih, da slovenščino res obvladajo, smo obseg snovi, ki zagotavlja tak občutek, skrčili, povečali pa ukvarjanje s težko preverljivim znanjem. Načrtno smo desistemizirali učbenike, razpršili način pridobivanja znanja. Zato morda nekoliko večji občutek pri nekaterih delih mlade generacije, da je slovenski jezik neobvladljiva gmota in da lahko dobro živimo, tudi če te gmote ne obvladamo.

Posledica je, da se pri vedno več mladih soočamo s preveč obupanim pogledom na lastno znanje slovenščine in hkrati s povsem prenapihnjnim občutkom o popolnem razumevanju angleščine. Zato si morata v šoli pouk slovenščine in pouk angleščine podati roke. Najbolj škodljivo bi bilo iz angleščine delati sovražnika, če je lahko naša zaveznica pri izobraževanju v slovenščini.

»Nasploh je najslabše pristajati na mnenje, da je vse narobe. V resnici smo lahko zelo zadovoljni. Svet se spreminja in mi se mu prilagajamo uspešno, zlasti če se primerjamo s tujino; naše šolstvo je v resnici zelo dobro,« sem dodal. »To pa podpišem,« je rekel Radivoj, »kamor koli greš po Evropi, povsod imajo še hujše občutke.«

»Tudi dobrih besedil v resnici nastaja več, kot jih je nekdaj,« dodam.

Pouk slovenščine bi moral v novem času še izraziteje povezovati pouk vseh jezikov in vsega, kar je povezano z jezikom pri drugih predmetih. In obratno – učitelji vseh predmetov bi se morali mnogo bolj zavedati, da soustvarjajo tudi jezikovno znanje. Zato je bila nujna najprej nova šolska slovnica, ki je poenotila teoretični okvir pristopa k jeziku pri slovenščini in tujih jezikih. Doseči moramo še večji občutek znanja, večjo jezikovno samozavest – ki pa ne sme biti lažna, brez podlage v trdnem znanju osnov. Težko bo doseči, da bi v srednjih šolah jezikovnemu pouku namenili tudi v praksi polovico časa, kakor je predpisano v teoriji. Težko – zaradi navade. A nujno – ker bo koristilo tudi pouku književnosti.

Še pomembneje je, da se tako mladi kot stari navadijo jezikovnih priročnikov: slovarjev, slovníc, jezikovnega svetovanja. Ob trdnem poznavanju osnov – ki jih ne sme biti preveč – lahko s spletnimi priročniki vsak od nas popolnoma suvereno zakoraka s slovenščino v svet. In to je prednost današnjega časa: jezikoslovci, slovaropisci, pravopisci še nikoli nismo bili tako neposredno povezani z dejanskimi tvorci besedil. »Naše delo je postalo izredno živo, napeto, dinamično. Res nam je lepo.«

»Joj, ne moreš iz svoje motivatorske kože,« reče Tara. »A kaj zaposlujete pesnice?«

Za hip nas prekine srečanje z beemvejem, ki se mu je zdelo samoumevno, da se mu bomo na ozki cesti umaknili, medtem ko bo brzel svojih sto na uro. Začutimo veter, ko pelje mimo. »Horror vacui?« izusti Tara – in vsi bruhnemo v smeh. Vsi trije smo dovolj sedeli v latinskih šolah, da je Radivoj dodal: »Quouque ego possum Latinam linguam.« Ker ni bilo učinka, je načel novo temo.

»Tole z Netflixom in Applom se kar razvija, a ne?« povzame Radivoj.

»To je nujno,« doda Tara.

»Ja, to je pa tista druga stvar, ki je zarezala v jezik,« sem pametoval. Na eni strani več pišemo in objavljamo, po drugi strani pa smo bombardirani z vedno slabšim branjem, s kratkimi in udarnimi besedili.

»Za mnoge so podnapisi edina literatura, ki jo preberejo,« reče Tara. »Če seveda sploh pogledajo kak kvaliteten film.«

»Pa ga ja, no,« doda Radivoj.

Zato je tako pomembno, da nam podnapisov in drugih vsakodnevnih besedil ne »odnesejo« tuji jeziki.

»Je pa na primer Netflix dober za višanje znanja angleščine, pri sebi vidim,« reče Radivoj.

»Ja, samo ti si svoje v slovenščini že prebral,« reče Tara, »mi pa bomo dobili skupino ljudi, ki ravno zaradi tega ne bo znala ne slovenščine ne angleščine; skupino poneumljencev, s katerimi bomo lahko govorili o najosnovnejšem, potem pa bodo že brez besed.«

In zato je pomembno, da je v okolju omogočena izbira; da je slovenščina dostopna povsod.

»Jasno,« doda Tara, »mi grejo pa na živce tisti, ki se hočejo vrniti trideset let nazaj in spraviti slovenščino znova v varno vato in balonček, kamor ne sme vstopiti noben drug jezik. To ne gre več.«

»Zato je pa edini možni odgovor: znanje; opisovanje težav; nenehno razmišljanje o jeziku in jezikih,« sem skušal ustaviti razpravo, ki je šla nekoliko predaleč. Zakaj hočejo vsi govoriti o jeziku?

Blizu Liberge cesto zlagoma obda gozd. Pravega občutka, kakšna bi bila pot po bližnjih pešpoteh ni. Naglo zavijem na levo, kjer zagledam gostilno. Zeleni senčniki pivovarne Laško nas kar zvbijo na zunanji vrt. Privoščimo si kavo. »Do Čateža gremo,« rečemo natakarku Bojcu. »Potem nimate daleč,« se nam zasmeji. »Lahko pridete na kosilo, ko se boste vračali.«

Kazalo je, da bi nam rad velel piti; pa menda si vendar ni upal, ker smo bili čisto neznanj.

»Tole danes je bolj službeno,« reče Radivoj, ki je opazil zadrego. »Se pridemo enkrat najest, pa kako vino poskusit, danes imamo pa do večera že vse zorganizirano.«

»A za narečja kdo še skrbi?« vpraša Tara, ko vidi, kakšen vtis je na naju naredila Bojčeva dolenjščina.

»Znanstveno jezikoslovci, sicer pa ostajajo narečja tam, kjer ostajajo ljudje. Na robovih je najtežje.«

Tudi zato popisujemo narečja tudi na Hrvaškem, v Avstriji, Italiji in na Madžarskem. »Ampak tu ne gre samo za nekaj, kar bi pomagalo zgolj znanosti. Popis narečja vedno poveča tudi jezikovno ozaveščenost na posameznem področju, s tem pa kulturni razvoj, pomeni preventivo pred jezikovno asimilacijo v zamejstvu.«

Zavest o narečjih je tudi stvar šole. Zavedanje o jezikovni zvrstnosti je v današnjem času tako rekoč ključnega pomena. Kdaj govoriti v narečju, kdaj v pogovornem jeziku, kdaj knjižno – to je danes še pomembnejše vprašanje, kot je bilo pred desetletji. Pomešalo se je namreč tudi z vprašanjem, kdaj pisati v narečju, kdaj v pogovornem jeziku in kdaj knjižno. Danes se namreč pogosto pogovarjamo tako, da pišemo. In ni vseeno, katero zvrst izberemo. Prilagajati se moramo okoliščinam – in to ves čas, pa naj gre za širokoplečega kmeta ali napol potujčeno mestno gospôdo.

Mimo nas nepričakovano prinori tovorni kombi. Ni nas videl in nas je moral prehiteti na pol po obcestni travi. Pritisnem na zavoro, kombi pa se pred nami prav nevarno zamaje. Z njega pade neprivezan kokošnjak, se naglo odpre pa izpusti kopune in kokoši, ki so zagnale veliko kokotanje. Rastaknile so se po brajdah in po trtju. Ni bilo škode, časa pa voznik tudi ni prihranil loveč jih. Bil je temu primerno jezen in presodili smo, da bomo v večjo pomoč, če gremo čim prej stran, naprej po cesti.

»Je pa zanimivo, kako ste se lotili novega pravopisa. Razprava, pa to,« reče Radivoj.

»Pravopis je pomemben, seveda,« odgovorim. »Spremembe zahtevajo elektronska besedila – pa tudi to, da je svet postal manjši; da je besedil različnih vrst in različnega namena vedno več. Vsak dan srečamo vedno več imen, poimenovanj in vsa je treba v slovenščini zapisati ali izgovoriti.« Pravopis mora biti čim bolj preprost na osnovnošolski ali srednješolski ravni in hkrati dovolj kompleksen, da zajame našo sodobno stvarnost. Pozabljamo, da imamo pravopis zato, da bi nam bilo lažje (ne težje) pisati. Zato je pomembno, da prestanejo vsa pravila tudi presojo javnosti. »Ne razumem pa tistih,« rečem, »ki najprej godrnjajo, da je pravopis zapleten, nato pa godrnjajo, ko se ga naredi preglednejšega.«

Prvič po začetku vožnje molčimo. Glasbo neopazno prestavim za dve stopnji glasneje in upam, da bomo lahko vsi zajeli sapo. Takšni klepeti so prijetni in naporni obenem. Prijetni kot preizkus misli, naporni, ker ne dopuščajo mislim, da bi si vzele svoj čas. A morda je to tudi prednost takšnih pogovorov. Lahko izrečeš neumnost, pa to nima posledic. Ne gre za to, da bi se kako stvar resnično razrešilo, pomembneje je začutiti misel, govoriti, dokler ne govori kdo drug.

Do Moravč pri Gabrovki gre vožnja brez težav. Pred njimi pa nas počaka nekaj napovedanih cestnih del. Nič posebnega. Krpajo cesto, kakor bi nekdaj krpali hlače. Skoraj nas zamika, da bi se še kje ustavili, pa moramo biti opoldne v Čatežu in ne gre.

»A odnose imate vi v redu na društvu?« vpraša Radivoj Taro. Malo odsoten izraz na mojem obrazu je dosegel namen.

»Pa, tako kot povsod; nekaj dobrih, nekaj slabih. Jaz sem samo po pogodbi zraven, nisem zaposlena. Skušam preživeti na svobodi.«

Ni več steklo.

»Moramo še tankat?«

Petrolova črpalka je majhna in skrita. Kakor da bi se sramežljivo skrivala. Ne zavijemo, ker je tank poln. A vendar je pogled na hiško nekoliko nostalgičen, počasneje peljemo mimo. Takšnih črpalk v Ljubljani več ni.

Znova umolkujemo. Mimo Tlake se vročina zgosti vsakič, ko ni sence okoliškega gozda. A Čatež je blizu. Pred gostilno Tončkov dom nas čaka gospa Ksenija Mrtolaz. Pelje nas do prizorišča, kjer bo zaključna slovesnost ob koncu poletnega tabora.

¹ Besedilo na mnogih mestih dobesedno navaja delo Popotovanje od Litije do Čateža, ki ga je leta 1857 napisal Fran Levstik, na drugih mestih pa se nanj posredno ali neposredno odziva. Vsi dogodki so izmišljeni. Avtor se je vozil iz Litije do Čateža virtualno s pomočjo aplikacije Street view.